

R O C Z N I K

B I B L I O T E K I

N A R O D O W E J

THE NATIONAL

LIBRARY

YEARBOOK

XLIV



National Library
Warszawa 2013

R O C Z N I K

B I B L I O T E K I

N A R O D O W E J

XLIV



Biblioteka Narodowa
Warszawa 2013

Rada naukowa

Paulina Buchwald-Pelcowa, Roman Chymkowski, Tomasz Makowski,
Monika Mitera, Sigitas Narbutas, Grzegorz Płoszajski

Redaktor naczelny

Tomasz Makowski

Projekt okładki

Wiktor Jędrzec

Opracowanie typograficzne

Andrzej Tomaszewski

Redakcja tomu

Łukasz Kozak

Jacek Krawczyk

Redaktor techniczny

Andrzej Dybowski

Tłumaczenie z języka rosyjskiego

Krystyna Kuśpit

Tłumaczenie streszczeń na język angielski

John Cornell

Adres redakcji

Biblioteka Narodowa

Sekretariat Naukowy

al. Niepodległości 213, 02-086 Warszawa

www.bn.org.pl

ISSN 0083-7261

Biblioteka Narodowa. Warszawa 2013

Nakład 300 egz.

Druk: Zakład Poligraficzny Moś i Łuczak sp.j.

ul. Piwna 1, 61-065 Poznań

Recenzje i omówienia

Krzysztof Klincewicz, Marcin Żemigala, Michał Mijał

Bibliometria w zarządzaniu technologiami i badaniami naukowymi, Warszawa, Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego 2012, 337 s.

Wskazywane jako jeden z priorytetów polityki naukowej państwa przyspieszenie procesów komercjalizacji badań i rozwoju (B+R) wymaga optymalnego przepływu informacji między podmiotami współtworzącymi system B+R. Omawiana pozycja „została przygotowana na zamówienie Departamentu Strategii Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w związku z planami stworzenia «Obserwatorium badań naukowych i rozwoju technologii». Książka prezentuje możliwości wykorzystania bibliometrii w zarządzaniu technologiami i badaniami naukowymi” (s. 7). Owa książka bez ISBN przypomina jednak skrzyżowanie raportu z poradnikiem, a nie prezentację procedur analitycznych. Tekst podzielony został na piętnaście rozdziałów, z których trzynaście (1-9, 12-15) jest autorstwa prof. Krzysztofa Klincewicza, po jednym zaś napisali dr inż. Marcin Żemigala (10) i dr Michał Mijał (11). Wszyscy autorzy związani są z Zakładem Teorii i Metod Organizacji Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Warszawskiego (s. 336), dzięki czemu podejście właściwe naukom o zarządzaniu przeważa w omawianej publikacji nad problemami czysto bibliometrycznymi, czyli związanymi z informacją naukową. Spis treści zajmuje strony 3-6, a tekst właściwy otwiera część zatytułowana: *O czym będzie ta książka?* (s. 7-13), w której scharakteryzowano problematykę poruszaną w kolejnych rozdziałach. Treści te zostały w wersji skróconej powtórzone w rozdziale pierwszym zatytułowanym: *Wprowadzenie* (s. 14-15). Następny rozdział nosi tytuł: *Potrzeby informacyjne uczestników*

systemu B+R (s. 16-21), zaś rozdział trzeci prezentuje *Analizy bibliometryczne w świetle dorobku dyscypliny zarządzania technologiami* (s. 22--33); w rozdziale czwartym omówiony jest problem: *Bibliometria a inne techniki analityczne* (s. 34-40), a światowe przykłady wykorzystania analiz bibliometrycznych zawarte są w rozdziale piątym: *Analizy bibliometryczne w świetle doświadczeń międzynarodowych* (s. 41-50). *Dane bibliometryczne wykorzystywane do celów analitycznych* to przedmiot rozdziału szóstego (s. 51-59). Najważniejszy z punktu widzenia konstrukcji książki rozdział siódmy omawia *Pytania analityczne w bibliometrii* (s. 60-68), w kolejnym rozdziale zaprezentowano *Podstawowe techniki analityczne w bibliometrii* (s. 69-96), a jego logiczną kontynuacją jest rozdział dziewiąty noszący tytuł: *Zaawansowane techniki analityczne w bibliometrii* (s. 97--143). W rozdziale dziesiątym zaprezentowane zostały *Bazy wykorzystywane do analiz bibliometrycznych* (s. 144-221), a w następnym *Oprogramowanie wykorzystywane do analiz bibliometrycznych oraz wizualizacji ich wyników* (s. 222-254). Przedstawione w rozdziale dwunastym *Rekomendacje dotyczące prowadzenia analiz bibliometrycznych* (s. 254-278) są praktycznym odniesieniem zaprezentowanych w rozdziale siódmym pytań analitycznych do omówionych najważniejszych baz, uzupełnionym o informacje dotyczące kompetencji, jakimi musi dysponować osoba przeprowadzająca analizy bibliometryczne. Trzy ostatnie rozdziały to przykładowe analizy bibliometryczne: rozdział trzynasty: *Podstawowe analizy bibliometryczne – przykład analizy badań nad grafenem* (s. 279-290), rozdział czternasty: *Analiza bibliometryczna aktywności publikacyjnej polskich uczelni wyższych, 2000-2009* (s. 291-297) i rozdział piętnasty: *Analiza bibliometryczna badań nad laserami półprzewodnikowymi, 1988-2005* (s. 298-305). Kolejne strony zajmują wykaz literatury (s. 306-322), wykaz rysunków (s. 323-330), wykaz tabel (s. 331-335) oraz informacje o autorach (s. 336-337).

Czytelnik jest konsekwentnie prowadzony od zagadnień związanych z systemem innowacji (kwestia potrzeb informacyjnych) przez problemy zarządzania technologiami aż do kwestii analiz bibliometrycznych i ich wykorzystania przez wybrane instytucje światowe – niestety, raczej na zasadzie wyliczenia niż scharakteryzowania (rozdziały 1-6), a następnie wprowadzany w kwestie warsztatowe podstawowych (analiza współwystępowania, współklasyfikacji, współautorstwa i cytowań) oraz zaawansowanych (*tech mining*, tomografia bazodanowa, *literature-based discovery*, teoria rozwiązywania problemów wynalazczych) technik bibliometrycznych, po których następuje omówienie wybranych źródeł informacji bibliometrycznej (skrótowo: CAS, Compendex, ACM Digital Library, Scirus, Google Scholar; szerzej: WoS, Scopus, INSPEC, Medline) i oprogramowania towarzyszącego (Vantage Point, CiteSpace, VOSviewer, VxInsight, „science overlay map”), a rozdział dwunasty łączy podejście teoretyczne (sformułowanie pytań badawczych) z praktycznym (możliwość wykorzystania omówionych narzędzi analitycznych), co logicznie prowadzi do prezentowania w trzech ostatnich rozdziałach konkretnych analiz bibliometrycznych (rozdziały 7-15). Można zatem uznać, że książka to *de facto* dwie części problemowe (rozdziały 1-6 i 7-12) i omówienie praktyczne ich zastosowania (rozdziały 13-15). I właśnie zaprezentowane analizy bibliometryczne są najbardziej rozczerującą częścią omawianej pracy. Po lekturze tekstu wskazującego na złożoność problemu i konieczność wieloaspektowej analizy danych bibliometrycznych czytelnik otrzymuje zestawienia odwołujące się do wybranej bazy, nie wpisujące problemu w szerszy kontekst analizowania rozwoju technologii i nie poddające danych bibliometrycznych dodatkowym analizom przy użyciu narzędzi wyliczonych lub scharakteryzowanych we wcześniejszych rozdziałach. Analiza badań nad grafenem i analiza aktywności publikacyjnej polskich uczelni ograniczają się do wyliczenia informacji dostępnych w bazie

Scopus, zaś analiza badań nad laserami półprzewodnikowymi czyni to samo z danymi z bazy INSPEC.

Na przejrzystość tekstu na pewno wpłynęłoby usunięcie kilku powtórzeń (część wstępna i rozdział pierwszy; rozdział szósty można by połączyć z dziesiątym; warto by uporządkować skrótowe i pełne omówienie baz WoS, Scopus, Medline, INSPEC w ramach rozdziału dziesiątego), skrótów myślowych (w informacji o *5-year IF* na s. 95 oraz w definicji indeksu H na s. 96). Powtórzenia doprowadziły też do wewnętrznych sprzeczności w tekście – informacje dotyczące bazy WoS (kwestia stosowania słów kluczowych/hasel przedmiotowych i notowania materiałów konferencyjnych) ze stron 47, 51-52, 111 (są to zresztą błędne dane) stoją w sprzeczności z danymi ze stron 150, 154, 156. Lekturę na pewno ułatwiłby wykaz skrótów (nazwy technik, wskaźników bibliometrycznych są często zapisywane jako akronimy) oraz unikanie wprowadzania pojęć nie wyjaśnionych w tekście (s. 128 metoda Saltona, indeks Jaccarda). W odniesieniu do ilustracji należałoby żałować, że w partiach dotyczących porównania wybranych baz nie użyto zrzutów ekranowych wyniku wyszukiwania tej samej publikacji, takie rozwiązanie pozwoliłoby na pełniejsze przedstawienie różnic. W kilku przypadkach (zwłaszcza s. 106-107, 109) bardzo przydałoby się dokładniejsze omówienie ilustracji. Niezrozumiałą jest brak informacji o dacie pobrania danych przy ilustracjach będących zrzutami ekranowymi ze źródeł internetowych, a tego rodzaju ilustracje przeważają w omawianej pracy (93 na ogólną liczbę 134 ilustracji). Także w charakterystyce kolejnych baz, zawartej w rozdziale dziesiątym, powinny pojawić się informacje o dacie, której ma dotyczyć informacja o liczbie rekordów w bazie. Z niewiadomych względów w podrozdziale 6.3 (s. 55-59) omawiającym dane bibliometryczne dostępne w bazach patentów umieszczona została tab. 8 (s. 58-59) zawierająca informacje dotyczące ilości artykułów naukowych opublikowanych przez naukowców z wybranych państw świata w roku 2007, notowanych przez bazę WoS.

W tabelach 69 i 70 (odpowiednio s. 292 i 294) brak kryterium porządkującego dane. Z kolei tabela 35 (s. 177-179) wprowadza czytelnika w błąd, bowiem mechanicznie zestawia nazwy kryteriów wyszukiwawczych w omawianych bazach, nie uwzględniając faktu, że to samo kryterium może nosić różne nazwy w różnych bazach. Z danych tabeli 35 wynika, że w WoS nie ma możliwości prowadzenia wyszukiwania przy użyciu kryterium „czasopismo”, a przecież kryterium to jest w WoS dostępne, tyle tylko, że nosi nazwę „publication name”. Inne dowody braku styczności autorów z praktyką bibliograficzną to nazwanie Google Scholar bazą danych (s. 12), określenie listy wyników wyszukiwań (czyli listy opisów bibliograficznych) „listą cytowań” (s. 175), zamienne traktowanie pojęć „cytat” i „cytowanie” (s. 47, 86).

Wprowadzona na początku tekstu (s. 7) definicja bibliometrii ujmuje problem bardzo szeroko jako „zbiór technik badawczych, stosowanych do ilościowych analiz publikacji”. W pracy konsekwentnie (s. 35-36, 254) podnoszone jest zastrzeżenie, że dotyczy ona problemów bibliometrii deskryptywnej, czyli pozwalającej „na obserwację tendencji w rozwoju nauki i technologii, identyfikację istotnych aktorów na scenie innowacji oraz lepsze zrozumienie specyfiki poszczególnych obszarów badań” (s. 36). Można jednak odnieść wrażenie, że konsekwentny rozdział bibliografii deskryptywnej od ewaluacyjnej (służącej ocenie badaczy i jednostek naukowych) pozostaje jedynie życzeniem, skoro jeden z przykładów przeprowadzonej analizy bibliometrycznej to zawarty w rozdziale czternastym ranking polskich uczelni, który nosi niezbywalne cechy ewaluacji. Wielokrotnie w tekście pojawiają się uwagi dotyczące ograniczeń właściwych bibliometrii, jest im poświęcony podrozdział 4.4 (s. 39-40), zaś we fragmentach dotyczących zaawansowanych technik analitycznych podkreśla się konieczność fachowego przygotowania osoby przeprowadzającej analizę (s. 72-74, 125, 255-256) oraz wprowadza zastrzeżenia dotyczące rozróżnienia między zmianami ilościowymi a jakościowymi, co stawia pod znakiem zapyta-

nia przydatność bibliometrii w identyfikowaniu nowych zjawisk i przewidywaniu procesów rozwojowych (s. 32--33, 120-123, 125, 127, 129). Takie ujęcie, choć może stanowić punkt wyjścia do dyskusji nad istotą badań bibliometrycznych, przede wszystkim każe zadać pytanie o adresata omawianej pracy. Tekst powstał na zamówienie Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego, ale trudno określić, czy na potrzeby specjalistów w danych dziedzinach, którzy mieliby prowadzić analizy bibliometryczne (to tłumaczyłoby wylizanie dostępnych źródeł informacji bibliometrycznej i narzędzi do przetwarzania uzyskanych zbiorów danych), czy też na potrzeby osób już najczęściej zaangażowanych w opracowywanie informacji bibliometrycznych, czyli pracowników bibliotek naukowych i ośrodków informacji naukowej. Tabela 59 (s. 260) porządkuje pytania analityczne wedle stopnia trudności przetwarzania danych i wymogu znajomości analizowanej dyscypliny, a wynika z niej, że odpowiedź na trzynaste pytanie wymaga jedynie ogólnej orientacji, a tylko na dwa pytania odpowiedzi udzielić mogą tylko eksperci. W skróto wym omówieniu danych prezentowanych w tabeli pojawia się nawet sformułowanie „zaskakująco szeroki zakres analiz, które mogą być prowadzone przez osoby, nie posiadające dogłębnej wiedzy dziedzinowej [...]” (s. 259). Sugerowałoby to, że recenzowana praca powstała na potrzeby już zajmujących się bibliometrią. Biorąc zaś pod uwagę zadania, przed jakimi najczęściej stają osoby przygotowujące informacje bibliometryczne, zaskakuje brak jakiegokolwiek wzmianki o programie *Publish or Perish*. W tabelach na stronach 249-253 scharakteryzowano łącznie trzydzieści osiem (21 komercyjnych i 17 bezpłatnych) programów umożliwiających poddawanie zbiorów danych bibliometrycznych dalszym analizom, a nie znalazło się tam miejsce dla stworzonego przez Anne Harzing programu *Publish or Perish*, który stanowi nakładkę na Google Scholar (przywołaną wszak w tekście), a przez Narodowe Centrum Nauki został w czerwcu 2012 r. uznany za źródło danych o liczbie cytowań i indeksie H na potrzeby

dokumentacji konkursowej. Takie podejście nakazuje przypomnieć, że odpowiedzi na część z pytań zdefiniowanych w rozdziale siódmym znaleźć można w tradycyjnej dokumentacji sprawozdawczej jednostek naukowych, a zatem informacje te dostępne są, przynajmniej dla części podmiotów systemu B+R, bez konieczności prowadzenia analiz bibliometrycznych.

Docenić należy uporządkowanie pracy wokół problemu trzydziestu jeden pytań analitycznych w bibliometrii. Po raz pierwszy omówione są one w części wstępnej (s. 9-11), następnie w rozdziale siódmym (s. 61-67, tab. 9) w układzie tabelarycznym do każdego pytania przyporządkowano przykład oraz określono konieczny do właściwego przeprowadzenia analizy poziom znajomości badanej dyscypliny oraz stopień trudności przetwarzania danych, następnie w rozdziale jedenastym (s. 246-247, tab. 55) określono przydatność programów wykorzystywanych do analiz bibliometrycznych oraz wizualizacji ich wyników w uzyskiwaniu odpowiedzi na poszczególne pytania (z przyczyn niezrozumiałych w tej tabeli zawarto tylko 30 pytań, pominięto pytanie „ilu?”), zaś w rozdziale dwunastym w kolejnych tabelach powtórzono informacje dotyczące wymogów kompetencyjnych (tab. 58, s. 256-259 to powtórzenie części tab. 9), a także określono przydatność technik analitycznych w uzyskiwaniu odpowiedzi na poszczególne pytania (tab. 60, s. 262-264), przydatność baz bibliograficznych (WoS, Scopus, INSPEC, Medline; tab. 61, s. 265-270), oraz przydatność baz patentów (USPTO, Esp@cenet, Google Patents, Patent Integration; tab. 62, s. 271-275).

W porównaniu z istniejącą w języku polskim literaturą dotyczącą zagadnień bibliometrycznych bardzo ciekawe jest równorzędne traktowanie baz bibliograficznych i baz patentowych, a także omówienie zaawansowanych wskaźników bibliometrycznych: indeks ujawnionej przewagi technologicznej; *fast growing specialization index*; *relative impact index*; *affinity index* (s. 138-142), które opisują konkurencyjność i specjalizację podmiotów czynnych w analizowanych obszarach. Bardzo

interesujące jest zagadnienie różnic w korzystaniu ze źródeł informacji przez firmy reprezentujące różne dziedziny, omówione w podrzdziale 5.4 (s. 46-50, zwłaszcza tabela 6 na s. 49). Problemem badawczym, który ze wszelkich miar wart jest dokładniejszego przebadania, jest „analiza cytowań publikacji naukowych w zgłoszeniach patentowych” (s. 90). Kwestią pomijaną w ramach praktycznego stosowania wskaźników bibliometrycznych jest problem tzw. „gorszych” i „lepszych” cytowań, tym bardziej cieszy jej przejrzyste omówienie w podrzdziale 8.8 (s. 93). W sytuacji, kiedy wszystkich zajmuje ewaluacyjny aspekt bibliometrii, należy docenić pracę, która za swój cel stawia prezentację aspektu deskryptywnego technik bibliometrycznych. Pośrednio zaś omawiana publikacja dowodzi ograniczeń w podejmowaniu profesjonalnych analiz bibliometrycznych w odniesieniu do polskiego systemu B+R, wynikających z prozaicznego problemu rozproszonego charakteru baz danych bibliograficznych publikacji w czasopiśmie polskich (istniejące bazy dziedzinowe mają bardzo różny zakres chronologiczny, brak też konsekwentnej polityki określającej zależności między istniejącymi bazami w zakresie indeksowania czasopism) oraz braku baz bibliometrycznych.

Bartłomiej Siek

Spis rzeczy

Studia i materiały

Michał Spandowski *Polskie zbiory inkunabułów zniszczone, rozproszone i przemieszczone w czasie i w wyniku II wojny światowej* 5

Michał Spandowski *Inkunabuły dawnej Biblioteki Miejskiej w Lubaniu* 37

Tomasz Płóciennik *Apokalipsa w latrynie, czyli o odkryciu fragmentu pergaminowej karty zawierającej tekst IV Księgi Ezdrasza na parceli Głównego Miasta w Gdańsku* 79

Piotr Paluchowski *Kompozycja graficzna kart tytułowych gdańskich kalendarzy XVI-XVII wieku* 91

Małgorzata Biłozór-Salwa *Paryski Karuzel 1612 roku, czyli skały tryskające winem, grające góry i tańczące konie na usługach propagandy władzy* 113

Michał Choptiany *Jan Brożek, czytelnik Piotra Ramusa. Rekonesans* 137

Arkadiusz Wagner *Nieznane cymelia introligatorstwa średniowiecznego w Bibliotece Uniwersytetu Mikołaja Kopernika* 177

Ewa Bielińska-Gałas *Piętnastowieczny graduał franciszkanów-obszerników w Głubczycach ms. BOZ 151. Charakterystyka zawartości, próba odtworzenia dziejów* 211

Krzysztof Kossarzecki, Sławomir Szyller *Rękopisy Biblioteki Załuskich w Sankt Petersburgu* 243

Irina S. Zwieriewa *Habent sua fata libelli. Z dziejów polskich księgozbiorów prywatnych włączonych do Cesarskiej Biblioteki Publicznej w latach 1832-1850* 259

Waldemar Graczyk *Zakupy antykwaryczne i legaty testamentowe jako źródła powiększania zasobu starych druków Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego w Płocku po 1945 roku* 289

Jolanta M. Marszalska *Starovolsciana w zbiorach starych druków Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego w Tarnowie* 303

Agata Pietrzak *Kilka uwag terminologicznych na marginesie Formatu MARC 21 rekordu bibliograficznego dla dokumentu ikonograficznego* 317

Jakub Kalinowski *Podstawowe elementy opisu dzieła i realizacji w standardach RDA (Resource Description and Access) i ISBD (International Standard Bibliographic Description) i ich zapis w formacie MARC 21* 327

Recenzje

Krzysztof Klincewicz, Marcin Żemigala, Michał Mijal, *Bibliometria w zarządzaniu technologiami i badaniami naukowymi*, Warszawa 2012 (**Bartłomiej Siek**) 337

Agnieszka Bartoszewicz, *Piśmienność mieszczańska w późnośredniowiecznej Polsce*, Warszawa 2012 (**Halina Manikowska**) 340

Liturgia w klasztorach paulińskich w Polsce. Źródła i początki, red. Remigiusz Pośpiech, Opole 2012 (**Sonia Wronkowska**) 345

Contents

Studies and Materials

Michał Spandowski *Polish collections of incunabules destroyed, scattered and dislocated in the time of and as a result of World War II* 5

Michał Spandowski *Incunables from the former Municipal Library in Lubań* 37

Tomasz Plóciennik *Apocalypse in the latrine. The discovery of a fragment of a parchment leaf containing the text of IV Esdras on a lot in the City of Gdansk* 79

Piotr Paluchowski *Graphic composition of title cards for Gdańsk calendars of the 16th and 17th century* 91

Małgorzata Biłozór-Salwa *The Paris Carrousel of 1612* 113

Michał Choptiany *Joannes Broscius, a reader of Petrus Ramus. A reconaissance* 137

Arkadiusz Wagner *Unknown cimelia of medieval bookbinding in Universtity Library in Toruń* 177

Ewa Bielińska-Galas *A Fifteenth-century Franciscan Observantist gradual in Głubczyce, ms. BOZ 151. Characteristics of contents, an attempt to recreate history* 211

Krzysztof Kossarzecki, Sławomir Szyller *Polish manuscript collections in St. Petersburg. Research on the Załuski Library's collections* 243

Irina S. Zwieriewa *Habent sua fata libelli. From the history of Polish private collections included in the Imperial Public Library in the years 1832-1850* 259

Waldemar Graczyk *Antiquarian purchases and estate bequests as sources for the augmentation of assets of old prints in the Seminary Library in Płock after 1945* 289

Jolanta M. Marszałska *Starovolsciana in the collection of old prints in the Seminary Library in Tarnów* 303

Agata Pietrzak *Some terminological side-notes on the MARC 21 format for bibliographic data – visual materials* 317

Jakub Kalinowski *Basic elements of the description of works and the implementation of RDA (Resource Description and Access) and ISBD (International Standard Bibliographic Description) standards, and their entry in the MARC 21 format* 327

Reviews

Krzysztof Klincewicz, Marcin Źemigala, Michał Mijal, *Bibliometria w zarządzaniu technologiami i badaniami naukowymi*, Warszawa 2012 (**Bartłomiej Siek**) 337

Agnieszka Bartoszewicz, *Piśmienność mieszczańska w późnośredniowiecznej Polsce*, Warszawa 2012 (**Halina Manikowska**) 340

Liturgia w klasztorach paulińskich w Polsce. Źródła i początki, red. Remigiusz Pośpiech, Opole 2012 (**Sonia Wronkowska**) 345